

Александра ГЕЦОВСКА

ПОЧЕТОЦИТЕ НА ЕВРОПСКАТА АНТИЧКА ЕТИМОЛОГИЈА (СО ОСВРТ НА МАКЕДОНСКАТА)

Клучни зборови: античка етимологија, дијахронија, македонска етимологија.

Апстракт: Етимологијата како нова гранка во Македонија, бележи бавен развој. Хронолошкиот тек во трудот е претставен преку почетокот на европската етимологијата, а со тоа се прикажува и надополнува македонската ситуација од дијахрониски аспект. Овој историски момент има цел да ја поврзе европската античка етимологија со македонската (античка) етимологија.

Увод

1. Потеклото на јазикот

Пред да започнеме со потеклото на зборовите, можеби е редно да започнеме со потеклото на јазикот.

Иако нема многу докази за потеклото на јазикот, сепак се знае дека песната, играта, гестовите и танцот се развиле од истиот комплекс на однесување кои довеле до развој на јазикот.

Развојот на јазикот покажал прогресивна тенденција на неразделен и неправилен концепт на зборови (т.е. првично, тргнал од употребата на тешки, долги и неразбирливи реченици, фрази), па продолжил кон слободно, редовно и регуларно комбинирање на конгломерати од кратки елементи.

Што значи, еволуцијата на јазикот се движела од несмасни, нејасни инструменти на мислата на човекот, односно се движел од зборови, со тенденција на бавен и променлив прогрес, кон јасност, бистрина и леснотија. Според заклучокот на Јесперсен, јазикот започнал со половичната музикалност од неанализирани изрази од индивидуалци и настани. Тој, (јазикот) бил составен и еволуирал од зборови и квази реченици кои биле несмасни и недоволни средства за мислата т.е. сложени, тешки и каприциозни.

Во тој правец, прво се развивале конкретните, а подоцна и апстрактните поими во јазикот. Многу често во јазикот од денешен аспект посакуваме,

зборовите (сами) да го кажат нивното значење, да го одгатнат секој детал, но сепак заклучуваме дека тие многупати молчат¹. Тој гласен молк, оваа наука (етимологијата), го претворила во крик.

Во овој контекст ќе наведеме пример од Аборицините во Тасманија за кои откриваме дека немаат зборови за искажување апстрактни елементи. Додека пак Мохиканците, имаат зборови за сечење на различни нешта, а го немаат зборот сече. Племето Зулу имаат зборови за црвена крава, бела крава, а немаат збор за крава. Населението од Тиера дел Фуего има дваесет збора за заменките *тој* и *таа* итн.

Тука треба да го споменеме и ставот на индоевропејците, Аријците, кои во голема мера се разликуваат од останатите народи, а по кои секако треба да се поведеме и ние. Имено, Аријците се разликувале од останатите народи по односот и посебната почит која ја кон нивниот јазик. Уште многу одамна разликувале четири принципа на етимолошко објаснување, кои се пронајдени во Јаска (Нирукта) и Патанцали (Махабхазија). Во тие региони се користеле само глаголските ори-

¹ *op. cit.* „Речи изгледају тако „речите“ док стоје осамљене, невине и неупотребљене; ако једна или друга од нѝх и омане, зато она треѝа говори за обе и казује још многу више од тога. Оне су повезане у магично коло кроз које струји ритам целине; Ако је нека од нѝх и трома, невешта или уморна, оне остале је вуку, тако да се њено заостајање не примећује, и коло игра непогрешиво даље. –Тежи је случај кад речима треба казати нешто о речима самим и њиховој употреби у причању. Тада оне одједном занеме. Охладне, и леже као мртво камење, као да никада нису говориле, играле ни певале. Када је реч о речима, речи ћуте док о свима другим људским стварима и појавама умеју, некад мање некад више, понешто да кажу. Чак и о ћутању“, Андрић, И., „Знакови поред пута“, Нови Сад, 1986.

гинали (Камбоца), базичните зборови, некаде и глаголските завршетоци, а некаде само дериватите и употребата на истите глаголи.

Секоја наука започнува со легенди и преданија. А првиот граматичар на светот, Панини, секако дека ќе биде првата личност, за која ќе се раскажуваат легенди, преданија, анегдоти итн. Една од анегдотите за Панини е онаа од „Панчатантра“, во која Панини бил усмртен од лав додека „размислувал за етимологијата на зборовите“².

Во лингвистичката теорија, како и во логиката, добро е познато дека својствата на јазикот во многу нешта го определуваат патот на нашата мисла при анализата и објаснувањето на феномените на надворешниот свет. Затоа се истакнува потребата од што помасовна критика на самиот јазик, како предуслов за избегнување на беспаката, до кои може да нè доведе тој, а со тоа и придонесот на мрежата на неговите категории, кои може да ни се прикажуваат како вистинска слика на објективната реалност.

Тука забележуваме дека секој педагог знае дека не е лесно за студентите што допрва навлегуваат во општата лингвистика да ја сфатат оваа материја.

Затоа, Конески предупредува „Сите ние се чувствуваме толку комотно во својот јазик, и му се предаваме со таква верба, што ни е далечна и помислата дека тој може да нè воведува во заблуди“³, а тоа и тоа како е возможно.

² Пинхак, Ј. М., „Стара индијска лингвистичка теорија“, час., *Сувремена лингвистика*, Београд, 1972, 5- 6.

³ Конески, Бл. „Македонски места и имиња, Скопје 1991, 54.

⁴ Sturdevant, H. E., „An introduction to Linguistic Science“, Yale University Press, 1947, 42-43, op. cit. „Античките, грчки поети (комичари), етимолошката претстава најпрво ја иницирале звучно преку блеењето на овците βη (бее), чија вредност ја наоѓаме во звучното [bæ]. Забележуваме дека овој силаб се променил во [vi] во новогрчкиот, што значи дека грчкиот јазик многу се променил во однос на блеењето на овците за 2000 година (ете како се докажува и гласот βη во грчкиот јазик). Името на буквата ‘alepf е позајмено од иницијалниот семитски вокал (грчки alfa). Иницијалното h, во грчкиот од семитското бил вокал (имал таква функција) h>he, пр. HRA (Hēgā). Идеална азбука би била онаа во која за еден глас (фонема) има една буква (графема). Има многу варијанти за изговор на еден глас, на пр. Во францускиот јазик за o има 30 начина на изговор, за e 25 итн.

1.1. Античките стоици

(почетокот на европската етимологија)

Во Европа, терминот етимологија за првпат го среќаваме кај античките стоици⁴ (грчки etimologia).

Античкото етимолошко видување првично било разгледано од Платон, во делото „Кратил“, кој го споменува, терминот етимологија, иако, навлегува во сферата на фантастичната етимологија, што ја внесува Платон, кога зборува за Сократ (и кога е во дијалог со него). Всушност во книгата, Сократ бил предизвикан во спорот со (следбениците на Хераклит), Кратил и Хермоген, и затоа изјавил дека „секое нешто е неговото вистинско име“ (τῆ ἀμαλογία т.е. орθότης ονομάτων, етимологија т.е. вистинското име). Во ова дело, толкувањата започнуваат со етимологизација на антропонимите односно се наведува дека името Хермоген, оној кој потекнува од Хермес, (генитив) е синот од родот на Хермес. Но, се утврдило дека не е така, иако сите го нарекувале така. Напротив, Хермоген, утврдил дека „вистинското име“, може да биде составено врз основа на договор, а во согласност со други луѓе. На тој начин, на човекот му е дадено вистинското име, па иако тоа се менува, сепак, новото име според него, не е помала вистина од првото, а за тоа ги посочува имињата на робовите.

Ова бил меѓусебниот спор во делото односно дали сопственото име е непроменливо, вродено (или тоа е погрешното име) или секоја употреба на зборот за некое лице е резултат на договор и не влегува во природата за нештото што е означено.

Во античкиот поглед на свет, мисловно се поклопува и нашиот К. П. Мисирков (во национален контекст), тој поставува и одговара на следниве дилеми, кои за жал нè мачат до ден-денес: „Се поставува прашањето: кој ни го клал името, што сакал да означи тој со него кога нè крстил и што разбираме ние под името Бугарин кога се наречуваме со него?“ На тие прашања Мисирков ќе одговори дека крстувањето на човекот и значењето на неговото име е за другите, но и за самиот него. Според тоа, некој што го носи „името Петар не си го клал самиот името, туку му го клале други. Нунковците му клаваат едно име на кумчето за тоа со него да се разликува од другите луѓе, деца, жени, моми. Па, кога ќе го викнат Петар – нема да се осве Иван, Лазар, Велика и друго. Значи, името на еден човек не е толку важно за самиот него, колку за другите, затоа тој не се крстува самиот, туку го крстуваат него други. Тој сам и не се вика Петар, туку се вика: „јас“. Се ползува со неговото име само кога треба да се различи од многу други луѓе слични на него“⁵.

Според Платон, постои еден вид природен јазик. Но според Кратил, секој може да биде творец на зборови односно дека луѓето во согласност со нивната природа размислуваат кој концепт од звуци и слогови ќе им ги дадат на нештата. На пример, Астианакс, (синот на Хектор), во себе го содржи значењето „цар на градот“, а името Хектор е синоним за зборот цар. Платон, ова го чита како Хектор *eho* ‘имам, држам’ (во моја власт) што значи синот и таткото се со исто владетелско значење на зборот цар. Во античко време, имињата на децата се создавале на два начина, или името го добивале по статусот на таткото или пак, ги именувале според желбата на родителите. На пример, Евтихид значи среќа итн.

Но, според Сократ, работите се својствени на нивната суштина, независно од нашите обележувања, односно дека тие се водат според нивната природа, а не според нашите погледи т.е. согласно на правилниот изглед. Од ова произлегува дека зборовите мора да се употребат правилно по традиција односно по закон (*vóμος*) или онака како што ковачот кова т.е. од една идеја изработува (од железото) исти алатки, така се создаваат и нештата. Следствено на тоа, според Хермоген, нема никаква точност во имињата што е нешто друго отколку договор и согласност, односно она име со кое некој нешто нарекол е точното име. Според толкувањето на стоиците во името не се јавува подражанието, туку симболот. Зборот е составен од звуци и слогови, а за да се направи тој (зборот), се истражуваат можноста и природата на секој звук и комбинацијата на звуците. Па, за разлика од крикот на животните, зборовите на луѓето се разликуваат, по тоа што тие произведуваат звуци како резултат на возбуда, и затоа тие не се под диктат на разумот. Па според овиевидувања, задачите на етимологијата од една страна се да ги покажат соодветните зборови означени со предметот, а од друга да ја установаат (востановаат) вистината за овие религиозни, морални и метафизички, скриени етимони. Кратил го негира ова и вели дека сите зборови се соодветни т.е. точни, затоа не може да се каже дека името Хермоген, не му прилега на личноста и дека тоа не е неговото вистинско име, туку нечие друго име чија природа прилега (рефлектира) на името. На крајот од дискусијата, Кратил започнува нов спор и се согласува со Сократ дека зборовите во различна степен соодветствуваат на означените работи. Токму по оваа линија на ова темелно прашање, дали ставовите изложени во *Кратил*, особено етимолошките егзибиции во објасну-

вањето на потеклото на имињата, кои Сократ ги изведува во најголемиот дел од дијалогот, треба да се сфатат сериозно или иронично - се поделени голем дел од современите интерпретации на ова Платоново дело. Едната аргументациска линија го застапува ставот дека основната поента на *Кратил* е да се покаже колку е, всушност, неиздржан етимолошкиот начин на извлекување далекусежни философски заклучоци, што би значело дека Сократ, подражавајќи го таквиот начин до границата на апсурдот, всушност се подбива со оваа востановена практика и ја дисквалификува како философски метод. Затоа етимолозите ова го нарекуваат напад врз етимологијата како форма на философското истражување, кое претставува централна тема на дијалогот во *Кратил*, тема на која ѝ се подредени останатите философски прашања третирали во него. Но, од друга страна, постојат и мислења дека Сократовите етимологии во *Кратил* кријат подлабока смисла, и дека ним треба да им се пристапи со крајна сериозност, со цел да се откријат во нив „шифрираните“ основни поставки на Платоновото сфаќање за јазикот и неговата врска со останатите делови на Платоновата философија. Но, според трети мненија оваа етимологија на етимолошката практика која е на дело, во дијалогот треба да се сфати сериозно, бидејќи, помеѓу останатото, етимолошкиот стил на аргументирање кој го практикува Сократ влече корени уште од Хомер и Хесиод и е својствен за многумина големи антички мислителци, а освен тоа, ни еден од Платоновите читатели во антиката, вклучувајќи го и неговиот ученик Аристотел, не дал, како што се чини, повод да се смета дека етимологиите од *Кратил* треба да се интерпретираат во иронична смисла.

Овие разгледувања, може да ги набљудуваме како функција во која би имало урамнотежување на екстремните и противставените тези кои ги застапуваат соговорниците на Сократ - Хермоген, односно едниот кој го брани таканареченото конвенционалистичко гледиште за имињата и Кратил, кој настапува од таканаречената натуралистичка позиција. Така, се чини дека етимолошките аргументи Сократ не ги употребува на еднообразен, туку на двоен, диференциран начин, од една страна, на стандарден, сериозен начин кога служат како патоказ или поткрепа за умерената, посредничка позиција помеѓу конвенционализмот и натурализмот, а од друга страна, на пародичен начин кога треба да се покаже неиздржаноста на екстремите на овие две тези, како и на гледиштето за нивната заемна исклучивост. Со тоа, меѓу другото, уште еднаш се потврдува впечатокот дека покрај останатите стилски одлики, овој Платонов дијалог се истакнува и со суптилна аргументатив-

⁵ Мисирков, П. К., „За македонските работи“, Скопје 2007, 76-77.

на динамика, полна со мисловни пресврти кои ја отежнуваат еднозначната рецепција, но истовремено и неспоредливо го зголемуваат интелектуалното задоволство од комуникацијата со него.

Кај Сократ впрочем се етимологизира со основната лексика, личните имиња на хероите и боговите, како што се: дајмон, херој, човек, душа, тело, мислење, сознание, расудување, знаење, праведност, храброст, доблест, мана, убаво, грдо, вистина, лага, битие, име итн.

Според претходно укажаното, Димишковска-Трајаноска⁶, дијалогот во *Кратил*, го претставува преку:

– конвенционалистичкиот одговор⁷ на едно од темелните прашања поврзани со феноменот на јазикот и неговото функционирање - прашањето за настанокот на имињата и за природата на нивната врска со означените објекти (застапникот на оваа позиција, Хермоген, неа ја артикулира како одговор на духовитата провокација на Кратил, кој, поигрувајќи си со значењето на името Хермоген - „роден од Хермес“ му вели на својот соговорник „Тебе не ти е името Хермоген, па дури

⁶ Трајаноска., Д. А., „За точноста на имињата: натурализмот наспроти конвенционализмот во Платоновите *Кратил*“ (II), Институт за философија, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје *Systasis* № 12, 2008.

⁷ Клучни ставови кон чие прифаќање Сократ внимателно го наведува Хермоген, и преку кои ја поткопува неговата цврста приврзаност кон конвенционалистичкото гледиште, можат да се издвојат следниве: 1) Самите нешта имаат своја неменлива суштина, која ја добиваат со своето настанување (386d-e) 2) Дејствувањата се посебен вид (појава) на она што е, и дејствувањата се извршуваат според својата природа, а не според нашето мислење за нив (386e-387a) 3) Зборувањето е едно од дејствувањата, и точно зборува оној кој зборува онака како што тоа го наложува природата на нештата, при што употребува средства што се соодветни на таа природа (387b-c) 4) Именувањето е дел од зборувањето и треба да се врши според она што природата на нештата го наложува како соодветно за именување (387d) 5) Името е средство, алатка во поучувањето и во одделувањето на суштината, односно во одделувањето на нештата според нивната сопствена природа (388b-c) 6) Имињата не може да ги става секој, туку само „изработувачот на имиња“ - законодавецот (388e-389a). Законодавецот го става во гласови и во слогови она име кое според природата е соодветно за одреден предмет (389d) 7) Надгледувањето на изработувањето на имињата од страна на законодавецот и судот за изработеното е задача на дијалектичарот; имено, токму дијалектичарот најмногу се служи со изработките на законодавецот - имињата, практикувајќи ја својата дијалектичка вештина на водење разговор преку поставување прашања и давање одговори на нив (390 c).

и кога сите луѓе така би те викале“ (383b), алудирајќи на Хермогеновата неснаодливост во сферата на трговско-паричните трансакции - особина која синот на Хермес, богот на трговијата, секако, не би смеел да ја поседува! Подлабоката теориска основа на оваа Кратилова забелешка е всушност неговото гледиште за природната, непроизволна врска помеѓу името и објектот кој со него е означен. Така, за Кратил, природната точноста на имињата се јавува „еднакво кај сите, и кај Хелените и кај варварите“ (383a-b); според ова натуралистичко гледиште, „точноста на името е она што според природата го носи секое нешто што постои“, односно „името не е она што некои го кажуваат како што се договориле да го кажуваат“ (383a). Оттаму произлегува дека кога не е сочуван односот на соодветствување на името и на суштината на објектот која тоа ја изразува, никаков човечки договор не може од не-името да направи име, како во спорниот Хермогенов случај)

– На таквата натуралистичка теза на Кратил, Хермоген одговара со конвенционалистичката одбрана на оправданоста на неговото сопствено име, но и од теориската позиција која самиот ја застапува. Оваа позиција, имено, се темели врз ставот дека „ниедно име не припаѓа никому според природата, туку според некаква законитост (νόμος) и според навиките (ἥθει) на оние кои тоа име го ставиле и тоа име почнале да го употребуваат“ (384d-e). Следствено на тоа, според Хермоген, нема никаква точноста на имињата „што е нешто друго одошто договор и согласност“, односно, „она име со кое некој нешто нарекол е точното име“ (384c-d).

Етимолошките аргументи на Сократ

Со Хермогеновото барање, започнува најспорниот, збунувачки, и долг дел од дијалогот, во кој Сократ ги изнесува своите етимолошки објаснувања за настанокот и значењето на голем број имиња. На пример, потеклото на личното име Астианакт, Сократ го наоѓа во поврзувањето на зборовите „град“ (ἄστυ) и „господар“, „водач“ (ἄναξ), а давањето на ова име („господар, водач на градот“) на синот на бранителот на Троја, Хектор, е објаснето со повикувањето на Хомеровите стихови „зашто ти сам си им ги бранел и портите и сидишта долги“ (*Илијада* 22.507). (392d-e).

Додека пак, името „Орест“, (ὄρεστης) е со значење „човек од гора“ (ὄρος) односно Сократ го поврзува со дивата, сурова и горска природа на именуваниот. (394e) Дајмоните (δαίμονες), според Сократ, се така наречени поради нивната хесиодовска „златна“ природа, која Сократ ја толкува во смисла на тоа дека овие суштества се умни и

знаени луѓе (δαίμονες) (398 b). Името „херој“, во Сократовата интерпретација, укажува на фактот што хероите, како полубогови, се сметаат дека се родени од љубовна врска (ἐκ τοῦ ἔρωτος) на бог со смртна жена, или на смртник со божица (398c-d), а освен тоа, бидејќи херојскиот род е род на говорниците и мудрите, хероите се и вешти говорници и прашувачи (ἐρωτητικοί) (398e). Името „човек“ (ἄνθρωπος) пак, Сократ го изведува од едно специфично сфаќање за природата на човекот, според кое, додека другите животни не го испитуваат, ниту го промислуваат она што го гледаат, човекот е единствениот кој истовремено гледа (ὄρωρε), го разгледува (ἀναθρεῖν) и промислува она што го гледа. (399 c). А душата (ψυχή) пак, според античкиот поглед на свет го добила своето име, како резултат на следново размислување: кога душата е присутна во телото, таа му дава живост, го прави способно телото да дише и го освежува (ἀνάψυχον), а кога исчезнува тоа што го одржува во живот, телото пропаѓа и умира (399c-e). Во објаснувањето на потеклото на името на телото (σῶμα), Сократ се повикува на интерпретациите дека телото е гроб (σῆμα) на душата во кој таа е присутна и закопана и дека е знак (σῆμα) низ кој душата се изразува. Но, сепак тука му се дава предност на орфичкото сфаќање, според кое телото е затвор (σῶμα) за душата, која во него отплатува некаква казна, и таму останува сè додека не ја отплати (400 c). Макар што наведените примери се само мал дел од изобилството на етимолошките објаснувања и анализи кои ги изведува Сократ, тие се доволно речовити како илустрација на главната цел на неговиот аргументациски потфат. Таа цел во овој дел од дијалогот, барем навидум, се состои во тоа да се покаже непроизволноста на врската помеѓу името и објектот кој е именуван со него, поставена врска благодарение на која од анализата на името и неговото потекло/значење можеме да дојдеме до увид во природата на самото означено нешто. Сепак, се поставува прашањето, дали Сократовите анализи во овој дел недвосмислено го постигнуваат токму овој ефект? Одговорот на ова прашање, очигледно, мора да биде изнијансиран. Имено, се чини дека постојат повеќе причини кои во голема мера ја отежнуваат адекватната интерпретација на Сократовата етимолошка авантура. Првата од овие причини е фактот што неговите анализи и објаснувања за потеклото на зборовите се суштински врзани со карактеристиките на грчкиот јазик, од една, и со општите лингвистички и философски практики на неговото време, од друга страна. Така на пример, на прашањето од Сократ: *Која е силата на зборовите?* -Кратил одговара: -Можно е тие (зборовите) да се способност т.е. да служат

како средство за комуникација, а тој што ги знае зборовите, тој ги знае и работите. Но, не секое испитување води кон точна цел. Сократ укажува на тоа дека оној кој ќе ги истражува работите може да биде и измамен. Што значи, дека вистинската вредност, осознавањето на зборовите во етимолошката пракса се потпира на *istera*, дериватот (произведениот збор) и *protera*, првичниот (оригиналниот) збор т.е. дека тој може да биде двоен со зголемено или намалено трансформирање на основните зборови. Пример, *heros* ‘херој’, произлегло од *eros* ‘ерос’, љубов или со мешање на два или повеќе збора. Оттаму, дури и познавањето на изворниот јазик на кој пишува Платон, не е доволна гаранција дека современиот читател ќе може да ги долови сите нијанси на суп-тилни алузии на античките „теми на денот“ типични за Платоновите текст. Понатаму, како што може да се види од набројувањето на имињата чија етимологија ја изведува Сократ, голем дел од нив се всушност имиња на концепти кои играат главна улога во Платоновата философија. Така, мошне е тешко да се определи мерата на самиот Платон за овие фило-софски концепти (како, на пример, „добро“, „убаво“, „праведност“, „битие“, итн.), кои имаат експлицитно или имплицитно влијание во објаснувањето на потеклото и значењето на соодветните зборови. И најпосле, Сократовата вистинска намера во дијалогот, односно застапувањето на определено гледиште во поглед на прашањето „за точноста на имињата“ останува затскриена зад неговите многубројни стратегии и тактики на аргументацијата, кои главно се насочени кон полемизирање со гледиштата на Хермоген и Кратил, а не кон разработување на неговата сопствена концепција.

Како што претходно увидовме, античкиот принцип на работа за потеклото на зборовите се бара сè додека постои претходна форма. Исто така може да забележиме дека во поголемиот дел од реакциите на Платон недостига историскиот принцип. Ова сепак е дел од историјата на етимологијата, а Платон е еден од нејзините зачетници. Стоиците (античките философи) всушност ја создале доктрина, која ќе биде основа за етимологијата.

Истиот принцип на работа, подоцна го спроведувале и граматичарите, кои често прибегнувале кон фантастична етимологија. Па, честопати не давале пригодни објаснувања на зборовите, чии односи со други зборови биле очигледни.

Според Варо, „*De Lingua Latina*“, (методолошки разгледано), етимологијата е дел од граматиката, која проучува зошто и од каде доаѓаат/потекнуваат зборовите. Според него, во етимологијата има голем број предизвици, кои се однесуваат на

исчезнатите зборови, зборови кои се формирани погрешно (и не одговараат на поимот со работата), туѓите зборови итн.

Потеклото на зборовите, антички разгледано, го делиме на четири нивоа:

1. толкување на зборовите, на најниско ниво, достапно за *explanatio* за обичните луѓе

2. граматичко ниво (античко граматичко за античките поети)

3. ниво на философија

4. светињата на светињите и тајната на кралот т.е. потеклото на првите зборови.

Подоцна започнало и етимолошкото толкување, кое првично имало народна етимологија. На пример, тиранинот Дионисиј (кај Атенеј) прочитал дека зборот мистерија значело дупка од стаорец, но тој не размислил дека истиот тој збор, означува и просветен, свет и дека произлегува од коренот *скриен, затворен*.

Во овој поглед и Цицерон ги прави првите чекори во оваа област и дава некои свои видувања и исмејувања на античките стоици кои ревносно, на пример, го извеле зборот вера од збор, кој имал сосема друго значење, а кој впрочем означувал исполнување.

Кон крајот на античкиот период овие зборови, истражувања биле собрани и зачувани како грчка етимологија во книгата „*Etymologicum Magnum Gudianum, Orionis*“ и латинската верзија на книгата е „*Origines*“ од св. Исидор Севилски.

Така се дошло до расчитување на некои зборови, пр. *πατήρ*, отец, татко (во смисла на бог), од *ὁ τῶ πάντων τηρῶν* што значи заштитник на сите т.е. на човекот, децата, доаѓа од *πα-* и *-τηρ*.

Според философите, проучувањето на формата на зборовите е лек за првичната вредност на граматиката. Сепак, доаѓаме до заклучок дека етимолошките принципи и методи на античките народи биле еднолични. Впрочем, основната грешка на овие *научници* било тоа што тие, ги разгледувале само домородните зборови, а не и за нив варварските.

Во Платоновото дело се споменуваат и латински(те) зборови, но сепак со нив, тие не вршеле никаква споредба. Проблемот на античките научници е незнаењето за постоењето на еден мајчин јазик и потребата да ги споредуваат зборовите со други од различни јазици од историски аспект, како и вклучување на методи кои во себе ќе содржат и компаративност.

Навистина треба многу да се внимава при анализата на зборовите затоа што праксата покажала дека голем број етимологии, од минатото веќе се исфрлени и заменети со нови. На пример, так-

ви се етимологиите на Варо. Иако, тука треба да забележиме дека модерната етимологија, се помалку време посветува на толкување на старите антички имиња на боговите, кои сè уште не се застапени во етимолошките речници, на пример, богот Аполон.

1.2. Македонската античка етимологија

На старомакедонски јазик, досега не е откриен никаков текст, ниту натпис на овој јазик. Поради тој факт голем дел старомакедонски етимологии не се разјаснети и не се јасни (поради немање доволно информации односно текстови).

Според П. Хр. Илиевски етимологијата на зборот *μακεδνός* не е јасна⁸, но затоа пак во античкиот македонски јазик, треба да се испитаат следниве принципи, како и тоа да се утврди:

а) дали античкиот македонски е дијалект и чиј (дорски, предгрчки), или, ако е одделен јазик, со кои други индоевропски јазици бил сроден и

б) што може да се заклучи од анализата на јазичниот материјал останат од античките Македонци, класиран според фонетските особености, значењата и посигурните етимологии на одделни зборови и имиња.

Секако треба да се пазиме од лажните грчки етимологии, кои ги спроведуваат маса луѓе видни грчки лингвисти, како што е случајот и со Kalléris⁹, кој во својата опширна „Лингвистичка и историска студија за Македонците“, не можејќи да ги вклопи македонските зборови во нивните грчки паралели, се обидува преку интерпретација на лексички минимума (грчките безвучни аспирати, *ph* (φ), *th* (θ) и *kh* (χ) да ги вклопи со македонските звучни оклузивни *b*, *d*, *g*) и да ги поврзе македонските зборови со други индоевропски основи. А сè она што не може лесно да се вклопи во системот на грчкиот јазик го прогласува за грешка или дека не е македонско. Допушта само два-три случаи на неправилни форми, исклучоци. Повеќето од неговите етимологии се провидно тенденциозни и неубедливи¹⁰.

Меѓутоа, во македонските зборови, кои се од други области на природата: атмосферски појави, називи на животни, растенија, географски и хидрографски поими итн. има зборови, кои на грчки јазик не значат ништо.

⁸ Илиевски, Хр. П., „Местото на античкиот македонски меѓу другите индоевропски јазици“ Жива Антика, Скопје, 44, 1-2, 1994, 77.

⁹ Kalléris, J. N., „Les anciens Macédoniens: Étude linguistique et historique, Athenas, vol. I, 1954, vol. II, 1976.

¹⁰ Ibid. Илиевски, Хр. П., 1994, 82.

Па, според Илиевски, старомакедонските зборови односно етимологизација на тие зборови, може да се подели на:

- зборови кои имаат индоевропски етимологии, но без соодветни грчки паралели и
- македонски зборови со несигурни етимологии и без грчки паралели (а оние со грчки паралели, произлегуваат секако од долгогодишната хеленизација во македонскиот двор)¹¹.

Македонската ономастика (антропонимија, топонимија), со последните истражувања, но и преку епиграфскиот материјал, отвора нови видици за научниот свет. Во досегашната лингвистичка литература, географски термини од балканскиот супстрат на македонско тло влегуваат и балканизмите кои претставуваат наследени лексички елементи од илиро-трачко или дако-мисиско потекло што е причина за нивната сè уште неутврдена или недоволно објаснета етимологија, а повеќето од нив имаат врска со иранскиот, келтскиот и други постари јазици. Затоа и честопати се појавуваат проблеми при етимологизирањето на старите топоними.

Поради исчезнувањето на дотопонимиската смисла на етимонот (се запазува само онимичното

значење на топонимот), древните топоними имаат многу нејасноти за современото население и се деетимологизираат, преку која се развива вторична мотивираност водена од народната етимологија. За да биде установена научната етимологија на тој топоним се користат методите на ономастичка реконструкција и ономастички рекурс.

Покрај приложувањето на овие методи и решението (происходот) се претполагаат и неколку можни зборообразувачки модели на ојконими, кои одговараат на времето и местото во којшто е создаден, па тие даваат не само лингвистички, туку и екстралингвистички одговори.

Старомакедонскиот јазик е индоевропски јазик. Тој е посебен јазик и не е близок до грчкиот, отколку кој и да е друг индоевропски јазик¹².

Јулиј Покорни, македонскиот јазик го класифицира во индоевропските јазици, заедно со фригискиот, тракискиот и дакискиот. А уште еден показател за тоа дека македонскиот е посебен, покажува и со неговиот „Етимолошки речник на грчкиот јазик“¹³ во кој не ги внесува старомакедонските зборови.

¹¹ Ibid. Илиевски, Хр. П., 1994, 85-86.

¹² Meillet, A. „Aperçu d'une Histoire de la Langue Grecque“, Paris, 1930, 53.

¹³ Chantraine, P. „Dictionnaire étymologique de la langue grecque“. Histoire des mots, Paris, 1968.

Aleksandra GECOVSKA

**THE BEGINNING OF THE EUROPEAN ANCIENT ETHIMOLOGY
(WITH A MACEDONIAN REVIEW)**

Summary

The development of language is undoubtedly connected to the beginning of etymology, which gives a common analysis of the human thought from the earliest times. The ancient stoics, as the forerunners of European etymology hold on to anthropology character of the language, and thus connect to our cultural

activists. Although it is early to talk about Ancient Macedonian etymology, it is familiar to mention the ancient European continuity which enters the boundary of the Macedonian linguistics, geography, and the ethnographic entity.